

Talismanas

1829 METŲ SPALIO PABAIGOJE vienas jaunuolis įėjo į Karališkuosius rūmus* tuo metu, kai pagal įstatymą, globojantį apmokestinamą aistrą, atidaromi lošimo namai. Ilgai nedvejodamas, jis pakilo laiptais į lošimo kambarį, pažymėtą 36 numeriu.

– Malonėkite savo skrybėlę, pone! – sausu ir niurgzliu balsu sušuko jam išblyškęs senukas, lindėjęs šešėlyje už pertvaros, ir staiga atsistojo, parodydamas itin atgrasų savo veidą.

Kai jūs įeinate į lošimo namus, įstatymas pirmiausia iš jūsų atima skrybėlę. Gal tai Evangeliją ar Apvaizdą primenąs palyginimas? O gal tai greičiau yra būdas sudaryti su jumis pragarišką sutartį, reikalaujančią iš jūsų kokio nors užsto? O gal taip jūs esate verčiamas pagerbti tuos, kurie išloš jūsų pinigus? Gal policija, sekdamą visus visuomenės paribius, nori sužinoti jūsų skrybėlininko arba jūsų paties pavardę, jeigu ji įrašyta jūsų skrybėlės

* Karališkieji rūmai, esantys priešais Luvrą Paryžiuje, pastatyti 1629 m. kardinolui Rišeljė. Vėliau taip imtas vadinti aplink išaugęs miesto rajonas.

pamušale? Pagaliau gal norima išmatuoti jūsų kiaušą, kad būtų galima parengti mokslinę statistiką apie lošėjų protinius gabumus. Apie tai administracija visiškai nutyli. Bet atminkite – vos jūs žengiate pirmą žingsnį prie žaliojo stalo, jūsų skrybėlė jums jau nebeprislauso, lygiai kaip ir jūs nebeprislausote patys sau: lošime dalyvaujate jūs, jūsų turtas, jūsų skrybėlė, lazda ir apsiaustas. Jums išeinant, LOŠIMAS, grąžindamas jūsų daiktus, akivaizdžiai tyčiodamasis parodys, kad jis šį tą jums dar palieka. Jeigu kartais jūs turėjote naują skrybėlę, tai savo kailiu patirsite, kad reikia įsitaisyti ir naują lošėjo kostiumą.

Nustebimas, atsiradęs jaunuolio veide, kai jis vietoj savo skrybėlės su aptrintais kraštais gavo popierinį numeriuką, aiškiai parodė esant jį dar tyros sielos, todėl senukas, tikriausiai nuo pat jaunystės skendėjęs azartiškuose lošėjų gyvenimo malonumuose, metė į jį neaiškų, bejausmį žvilgsnį, kuriame filosofas būtų išvelgęs prieglaudos skurdą, prasiłošelių valkatavimą, virtines protokolų apie savižudybes, amžinuosius katorgininkus, ištremtus į Koacakoalkoso*. Šis žmogus, kurio pailgas veidas buvo išblyškęs nuo maitinimosi vien prasta Darsė** želatinos sriuba, atrodo išbalęs ir nepaprastai išsekintas aistros. Jo raukšlėse slypėjo nuolat patiriamų kančių pėdsakai: tikriausiai savo skurdų uždarbį jis pralošdavo tą pačią dieną, kai tik jį gaudavo. Panašiai kaip kuino, kurio nebeišjudina botago kirčiai, niekas jo nebejudino: nei gūdzios viską praradusių lošėjų aimanos, nei jų nebylūs keiksmas, nei pamišę žvilgsniai – niekas jam nebedarė įspūdžio. Jis buvo įsikūnijęs LOŠIMAS. Jeigu tas jaunuolis būtų išsižiūrėjęs į šį liūdną cerberį, gal pats sau būtų taręs: „Jo širdyje nieko

* Upė Meksikoje, prie kurios krantų Restauracijos laikais Prancūzija buvo įsteigusi koloniją ištremtiems nusikaltėliams.

** Prancūzų chemikas, suradęs būdą iš kaulų gaminti želatiną. Iš jos pigiai pagamintomis, mažai maistingomis sriubomis mito neturtingieji.

daugiau nėra, tik kortų kaladė!“ Nepažįstamasis nepaklausė šio įsikūnijusio ženkle, kurį čia, be abejo, pastatė Apvaizda, lygiai kaip ji parodo pasišlykštėjimą ties kiekvienos landynės durimis. Jaunuolis ryžtingai įėjo į salę, kur aukso skambesys užburdavo ir apakindavo jausmus, apimtus godumo. Greičiausiai jaunuolį ten stūmė logiškiausia iš visų iškalbingiausių Žano Žako Ruso* frazių, kurios prasmė, atrodo, yra tokia: „Taip, aš suprantu, kad žmogus gali lošti, bet tik tada, kai nuo mirties jį skiria tik jo pašutinis ekiu.“**

Vakaraš lošimo namų poezija esti vulgaroka, tačiau ji su-
laukia tiek pat pasisekimo, kiek ir kruvinos dramos. Salės būna pilnos žiūrovų ir lošėjų, nuskurdusių senių, kurie čia atsivelka sušilti, susijaudinusių veidų, orgijų, kurios prasideda vynu ir greitai baigiasi Senoje. Nors aistros čia pakankamai, bet pernelyg didelis vaidintojų skaičius kliudo jums pažvelgti stačiai į veidą lošimo demonui. Vakaraš čia susidaro tikras ansamblis, kuriame rėkia visa trupė ir kuriame kiekvienas orkestro instrumentas groja savo gaida. Jūs čia pamatysite nemažai garbingų žmonių, ieškančių pramogų, už kurias jie sumoka, kaip mokėtų už spektaklio ar pasimėgavimo suteiktą malonumą, arba kaip už pigias glamones tris mėnesius mokama skaudžiais apgailestavimais. Bet ar suprantate, koks turi būti žmogaus apsėdimas, koks jo užsidegimas, kai jis nekantraudamas laukia, kol atidarys lošimo namus? Tarp lošėjo ryte ir lošėjo vakare yra toks pat skirtumas, kaip tarp abejingo vyro ir įsimylėlio, besikankinančio po savo mylimosios langu. Tik rytą pasirodo virpanti aistra ir skurdas visa savo baisia nuogybe. Tuo metu galite pasigėrėti tikruoju lošėju – lošėju, kuris nevalgė, nemiegojo, negyveno, nemąstė, taip žiauriai

* Žanas Žakas Ruso savo garsiajame traktate „Apie auklėjimą“ smarkiai peikia žalingą įprotį žaisti kortomis. Čia pateikta jo minčių santrauka.

** Senovinis prancūzų sidabrinis pinigasis.

jį čaižė nuolat dvigubinami statymai, taip jį nukankino nekantrumo niežulys belaukiant, kada pasitaikys *trente et quarantė**. Tą prakeiktą valandą sutikssite akis, kurių ramus žvilgsnis gąsdina, veidus, kurie jus užburia, žvilgsnius, kurie pakelia kortas ir jas ryja akimis.

Taigi lošimo namai puikūs tik juose pradėjus lošti. Jeigu Ispanija turi bulių kautynes, jeigu Roma turėjo gladiatorius, tai Paryžius didžiuojasi Karališkaisiais rūmais, kurio erzinti ruletė leidžia pasigėrėti čiurkšlėmis trykstančiu krauju, nesikėsinančiu sutepti parterio sėdinčiųjų kojas. Žvilgtelėkite į tą areną. Užeiškite! Kokia menkybė! Sienos, sulig žmogaus ūgiu išklijuotos taukuotu popieriumi, negaivina dvasios nė menkiausiu vaizdu. Jose nėra net vinies, kuri padėtų pasikarti. Parketas išdilęs, nešvarus. Pailgas stalas stovi per vidurį salės. Paprastos, pintos kėdės, glaudžiai sustatytos aplink tą nuo aukso apsitrynusią gelumbę, rodo nuostabų abejingumą prabangai žmonių, žūstančių čia dėl turto ir ištaigos. Ta žmogiškoji priešingybė pasireiškia visur, kur dvasia veržliai sukykla prieš pačią save. Įsimylėjęs nori savo mylimąją apgaubti šilkais, apsupti ją minkštais audiniais iš Rytų, bet dažniausiai glamonėja ją skurdžiame patale. Garbėtroška svajoja apie aukščiausią valdžią, voliodamasis vergystės purve. Pirklys skursta drėgnoje, nesveikoje parduotuvės aplinkoje, statydindamas paveldėtojiui sūnui erdvų rūmą, iš kurio pastarasis bus išvytas jam besibylinėjant su broliu. Pagaliau ar yra kas bjauresnio už pasismaginimui skirtus namus? Keista problema! Prieštaraukdamas pats sau, apgaudinėdamas savo viltis dėl esamos sunkios padėties, o sunkioje padėtyje guosdamasis neįmanoma ateitimi, žmogus visuose savo poelgiuose pasirodo esąs nenuoseklus ir silpnas. Šioje žemėje nieko nėra tobulo, išskyrus nelaimę.

* „Trisdešimt ir keturiasdešimt“ – azartinis kortų lošimas, pavadintas pagal akių skaičių.

Kai jaunuolis įėjo į salę, ten jau buvo keletas lošėjų. Trys nuplikę seniai sėdėjo sudribę aplink žaliąją gelumbę, iš jų gipsinių, bejausmių, lyg diplomatų šaltų veidų buvo justi atbukusi jų siela, seniai atpratusi virpėti širdis, netgi statant ant kortos neliečiamą žmonos turto dalį. Jaunas, juodbruvas italas alyvinės spalvos veidu ramiai rymojo gale stalo, rodos, klausydamasis slapto nuojuautos balso, lemtingai šaukiančio lošėjui: „Taip! – Ne!“ Jo pietietiškas profilis dvelkė auksu ir ugnimi. Septyni ar aštuoni stovintys žiūrovai sudarė į galeriją panašią eilę ir laukė scenų, kurias jiems ruošė likimo užgaidos, apsimetėlių veidai, pinigų ir grėbėlių judesiai. Tie dykaduoniai stovėjo čia nejudėdami, tylūs, susikaupe, lyg minia Grevo aikštėje* budeliui kertant pasmerktajam galvą. Aukštas, liesas žmogus su aptrintu fraku vienoje rankoje laikė užrašų knygelę, kitoje segtuką žymėti, kuris laimi – raudonas ar juodas. Tai buvo vienas šių dienų tantalų, gyvenančių už savo šimtmečio malonumų ribos, vienas tų neturtingų šykštuolių, lošiančių iš įsivaizduojamo užstato, kažkoks savotiškai protingas beprotis, kuris skurde ramina save neišsipildysiančiomis svajonėmis, kuris su nuodėme ir pavojumi elgiasi taip pat, kaip jauni dvasininkai su Eucharistija laikydami pirmąsias mišias. Priešais lošėją sėdėjo pora mitrių perėjūnų, žinančių visus lošimo ėjimus ir panašių į buvusius katorgininkus, kurių jau nebegąsdina galeoros, atėjusių čia pamėginti kokius tris statymus, o laimėjus greitai išsinešti laimikį, nes iš to, be abejo, jie ir gyvendavo. Du seni salės tarnai, sukryžiaavę rankas, vaikštinėjo nerūpestingai, retkarčiais žvilgtelėdami pro langus į sodą, tarytum rodytų praeiviams vietoj iškabos savo bejausmius veidus.

Tuo metu, kai dalytojas ir bankininkas blankiu, žudančiu žvilgsniu pažvelgė į lošėjus ir prislėgtu balsu pratarė: „Statykite!“,

* Grevo aikštėje (*Place de Greve*) seniau buvo giljotinuojami pasmerktieji.

jaunuolis atidarė duris. Įsiviešpatavo dar didesnė tylą, ir galvos iš smalsumo atsisuko į naujai atvykusįjį. Negirdėtas dalykas! Pamatę nepažįstamąjį, atbukę seniai, suakmenėję tarnai, žiūrovai, net fanatikas italas – visi pajuto kažkokį baugų jausmą. Kokiam reikia būti nelaimingam, kad susilauktum gailesčio, kokiam reikia būti silpnam, kad sužadintum simpatiją, ir kokiam liūdnam, kad išjudintum sielas šioje salėje, kur skausmas turi išlikti nebylus, kur vargas turi atrodyti linksmas, o nusiminimas padorus? Štai visa tai, įėjus jaunuoliui, ir sukėlė naują jausmą, išjudinusį sustingusias į ledą širdis. Bet ar nenuriedėdavo kartais ašara ir budeliams, kai prasidėjus revoliucijai jie turėdavo nukirsti galvą šviesiaplaukei mergaitei?

Jau metę pirmą žvilgsnį, lošėjai išskaitė naujoko veide kažkokią baisią paslaptį, jauni veido bruožai buvo paženklinėti kažkokio migloto žavesio, o žvilgsnyje atspindėjo daug niekais nuėjusių pastangų, tūkstančiai apviltų lūkesčių. Savižudžiui būdingas niūrus abejingumas jo kaktai teikė blankaus ir liguisto blyškumo, karti šypsena įrėžė negilias raukšles jo lūpų kampučiuose, o visas veidas rodė nusivylimą, į kurį buvo skaudu žiūrėti. Kažkoks paslėptas genialumas žibėjo priblėsusių ir galbūt nuo malonumų pavargusių akių žvilgsnio gelmėje. Ar ne girtuoklystė paženklinė savo nešvarių antspaudu tą kilnų, kadaise tyrą ir spindintį, dabar jau pažeminimo kupiną veidą? Geltonus ratilus aplink akių vokus ir karštligišką skruostų raudonį gydytojai tikriausiai būtų aiškinę širdies veiklos sutrikimu ar plaučių liga, o poetai šiuose ženkluose būtų įžiūrėję nuovargį nuo mokslo ir pėdsakus naktų, praleistų dirbant prie lempos. Bet aistra, dažniau atnešanti mirtį, o ne ligą, ir liga, nuožmesnė už darbą ir genialumą, buvo iškreipusi tą jauną veidą, sutraukusi tuos judrius raumenis, prislėgusi tą širdį, kuri dar vos tebuvo spėjusi pažinti orgijas, skurdą ir negalavimus. Kaip nuteistieji su pagarba pasitinka atvykusį į

katorgą garsų nusikaltėlių, taip ir šie žmonių pavidaluose įsikūniję ir kančių užgrūdinti demonai – lošėjai sveikino negirdėtą skausmą, gilią žaizdą, kurią pajuto jų žvilgsniai, ir iš jo nebylaus ironiško didingumo, iš skurdžiai elegantiškų drabužių jie atpažino jame vieną savo dievinamos aistros garbintojų.

Jaunuolis vilkėjo gražiai pasiūtu fraku, bet kaklaraištis buvo taip rūpestingai prisegtas prie liemenės, kad vargu ar po ja jis vilkėjo baltinius. Jo dailios lyg moters rankos buvo nelabai švarios – matyt, jau kokias dvi dienas nenešiojo pirštinių. Nekaltumo žavesys dar tebežydėjo lepiuose ir dailiuose jo veido bruožuose, jo šviesiuose, iš prigimties garbanotuose plaukuose, kad net kortų dalytojas ir lošyklos tarnai pajuto pereinant šiurpą. Sprendžiant iš veido, jam tebuvo dvidešimt penkeri metai, ir jo paslydimas, atrodė, buvo atsitiktinis. Jaunystės skaidrumas jame tebekovojo su pražūtingu gašlumu. Tamsa grūmėsi jame su šviesa, nebūtis su gyvenimu, keldama kažkokį žavesį ir pasibaisėjimą drauge. Jaunikaitis atrodė lyg netekęs spindėjimo angelas, paklydęs savo kelyje. Todėl visi tie įgudę ydų ir nedorybių garbintojai, panašiai kaip bedantė senė, kuri gailisi gražios mergaitės, pamačiusi, kad ji pradeda ištvirkauti, vos nesusuko įėjusiam: „Eikite iš čia!“

Jis priėjo tiesiai prie stalo, sustojo, nesvyruodamas numetė ant gelumbės rankoje turėtą auksinį pinigą, kuris nusirito ant juodo dugno, paskui, kaip visi stiprios dvasios žmonės, negalintys pakęsti įkyrių abejonių, pažvelgė į kortų dalytoją akiplėšišku ir drauge ramiu žvilgsniu. Susidomėjimas šiuo kirčiu buvo toks didelis, kad seniai šįkart nieko nestatė, tik italas su aistringų fanatizmu griebėsi jam blykstelėjusios minties ir prieš nepažįstamojo užstatą pažėrė visą savo auksą. Bankininkas užmiršo ištarti tas įprastas frazes, kurios ilgainiui jo lūpose virto kimiu ir beprasmiu šauksmu: „Statykite!“ – „Užstatas yra!“ – „Daugiau niekas nestato!“ Dalytojas paskleidė kortas ir, rodos, linkėjo sėkmės naujai

atvykusiajam nesirūpindamas, išloš ar praloš šių tamsių malonumų rengėjai. Kiekvienas stebėtojas norėjo įžvelgti šioje aukso monetoje dramą, paskutinę gražaus gyvenimo sceną, jų akys, nukreiptos į lemtingus kartono gabalėlius, sužibo, bet kad ir kaip įdėmiai jie sekė čia jaunuolį, čia kortas, jo šaltame ir nusivylusiam veide negalėjo įžvelgti jokios susijaudinimo žymės.

– Raudonas, porinis, pas! – oficialiai tarė dalytojas.

Kažkoks duslus kriokimas išsiveržė iš italo krūtinės, kai jis pamatė vieną po kito krintant sulankstytus banknotus, kuriuos jam metė bankininkas. O jaunuolis suvokė savo pražūtį tik tada, kai grėblėlis siekė jo paskutiniojo napoleondoro. Dramblio kauklas sausai tarkstelėjo į monetą, kuri strėlės greičiu nulėkė į aukso krūvą, supiltą priešais banką. Nepažįstamasis lėtai užsimerkė, jo lūpos pabalo, bet netrukus jis vėl pakėlė akių vokus, jo lūpos paraudo it koralai, veidas įgavo išraišką anglo, kuriam gyvenime nebėra paslapčių, ir jaunuolis dingo, nemaldaudamas paguodos širdį veriančiu žvilgsniu, kokį nusiminimo pagauti lošėjai dažnai meta į stovinčių žiūrovų eilę. Kiek įvykių susitelkia vienoje sekundėje, ir kokią didelę reikšmę įgauna vienas kaulelių tarkstelėjimas!

– Tat tikriausiai buvo paskutinis jo šovinys, – tarė šypsodamasis bankininkas po valandėlės tylos, laikydamas tą auksinį pinigą tarp nykščio ir smiliaus ir rodydamas jį aplinkiniams.

– Karštakošis, jis bėgs skandintis! – atsakė vienas nuolatinis lankytojas, apžvelgęs lošėjus, kurie visi vienas kitą pažinojo.

– Na jau! – sušuko tarnas, išsiimdamas žiupsnelį tabako.

– Kad mes taip būtume pasekę šio pono pavyzdžiu! – tarė vienas senis savo draugams, rodydamas į italą.

Visi sužiuro į laimingąjį lošėją, kurio rankos skaičiuojant banknotus drebėjo.

– Aš išgirdau, – tarė šis, – balsą, kuris man pašnibždėjo į ausį: „Prieš šį nusiminusį jaunuolį laimėjimas yra garantuotas.“

– Argi tai lošėjas? – pastebėjo bankininkas. – Jam reikėjo savo pinigų padalinti į tris dalis, tada būtų turėjęs daugiau šansų.

Jaunikaitis išėjo, užmiršęs paprašyti skrybėlės, bet senis, tas sarginis šuo, pastebėjęs, kad skarmalas nieko nevertas, padavė ją netardamas nė žodžio, lošėjas mechaniškai grąžino numerėlį ir nusileido laiptais, taip tyliai švilpaudamas *Di tanti palpiti*^{*}, kad pats vos galėjo girdėti tą nuostabią melodiją.

Netrukus jis atsidūrė po Karališkųjų rūmų arkadomis, nuėjo iki Sent Onorė gatvės, pasuko į Tiuilri pusę ir neryžtingu žingsniu perėjo sodą. Jis ėjo lyg dykuma, stumdomas žmonių, kurių nematė, gatvės triukšme tegirdėdamas tik vieną balsą – mirties, žodžiu, jis buvo pasinėręs į stingdantį apmąstymą, panašų į tą, kuris kadaise apimdavo nusikaltėlius, vežamus iš Teisingumo rūmų į Grevo aikštę prie ešafoto, raudono nuo viso to kraujo, kuris liejosi ten nuo 1793 metų.

Savižudybėje glūdi kažin kas didinga ir siaubinga. Daugeliui žmonių suklupti nepavojinga, kaip nepavojinga kristi vaikams iš tokio aukščio, kad jie negalėtų susižeisti, tačiau jei palūžo didis žmogus, vadinasi, jis krito iš labai aukštai, buvo iškilęs iki dangaus ir matęs nepasiekiamą rojų. Nepermaldaujami turi būti uraganai, kurie mus verčia maldauti dvasios ramybės iš pistoleto nasrų. Kiek jaunų talentų, suvartų į palėpes, tarp milijonų gyvų būtybių vysta ir žūsta ištirpę nuobodžiaujančios ir aukso išvargintos minios akivaizdoje, nes neturi draugo, nes trūksta moters, kuri paguostų. Apie tai pagalvojus, savižudybė įgyja milžinišką mastą. Tik vienas Dievas žino, kiek sumanymų, kiek nebaigtų eilėraščių, kiek nusiminimų, kiek prislopintų šauksmų, kiek bergždžių mėginimų, kiek nesubrandintų šedevrų yra tarp savaivališkos mirties ir vaisingos vilties, kurios balsas šaukė jaunikaitį į Paryžių. Kiekviena savižudybė – tai didinga liūdesio poema.

^{*} Arija iš Rosinio operos *Tankredas*, buvusi labai populiari anais laikais.